



Lengyel Boldizsár

Társadalmi problémák egy orvos szemével

Régóta ismerem dr. Fügi Saroltát. Az értelmiség kreatív részéhez tartozik, aki folyton megoldásokat keres. Nemcsak a lelkiileg sérült emberek problémájára, minden másra is érzékeny. A betegségek túl van mondanója a világról, a társadalomról, az emberi kapcsolatokról. Az átlagosnál tevékenyebb az élete. Osztályvezető főorvos Szolnokon, a Hetényi Géza Kórházban. Feladatként ez önmagában is elegendő lenne. Véleményem szerint a gyógyítás sziszifuszi területe a lelkiileg sérült emberek gyógyítása. Nincsenek látványos eredmények, apró lépésekben lehet előrehaladni egy-egy krízisben lévő ember belső világának felderítésében. Kevés az igazi siker, hiszen sok a visszaeső beteg. Ha jól meggondolom, alig akad közöttünk, aki lelkiileg teljesen rendben van. Potenciálisan valamennyien a betegek vagyunk. De a beszélgetésben nem az orvos, a szakember érdekelt. Sokkal inkább az, milyennek látja ő napjainkban a társadalmat? Diagnózisa mennyiben egyezik és hol tér el a politikusok gyakran elfogult helyzetelemzésétől? Teát ivott, cigarettázott, és izzott a főorvosi szoba levegője véleményének megfogalmazása közben.

– *A társadalmi változásokat hogyan élik meg az emberek? Mi a pszichiáter tapasztalata?*

– A mindennapi gyakorlatban nagyon sok olyan emberrel találkozom, aki ennek az átmenetnek a bizonytalanságát lelkiválsággal éli át. Köztük sok van olyan, akinek ez csak nehézséget okoz, de olyan is, akinél nehezen kezelhető krízist vált ki a társadalmi környezet változása. A „ki vagyok én?” – most nagyon élesen vetődik fel az egyes emberek életében. Aki az elmúlt rezsimben pozícióban volt, attól fél, hogy nem a valódi szakmai értéke alapján mérik meg, hanem korábbi, a hatalommal szemben tanúsított lojális

magatartása alapján. Kimosódnak valódi értékei, és csak a lojalitását fogják ostromozni. Legalábbis ezt éli meg, ettől vannak félelmei. Egy másik csoport úgy gondolja, hogy soha életében nem fogalmazta meg, hogy ő kicsoda, mert sodródott. Sok a magát illúzióban ringató. Azt gondolják, hogy elkezdnek kiflit árulni, és gyorsan milliomosok lesznek. A vágy a csillagos ég, ahová gyorsan és nagy dicsőséggel akar bejutni minden vállalkozó. Nincs visszajelzés, mert nincs rá gyakorlat, hogy mi a reális lehetősége egy gazdasági növekedésnek. A félelem nehezen fog megszűnni. Most a pénz lett az úr. A lesüllyedés réme nehezedik az emberek egyre jelentősebb részére. Amikor valaki nagyon undorodik attól, aki rosszul öltözködik, primitíven viselkedik, lélektanilag lehet látni, hogy igazán attól fél, ő is hasonló helyzetbe kényszerül. Nincsenek garanciák a zavartalan továbbélésre. A bizonytalanságot, minél erősebb az ember, annál kevésbé bírja. A negyven év feletti korosztály úgy gondolkodik, hogy ha tíz évvel korábban jön a változás, már neki is lenne háza, kocsija, nyaralója. Ugyanakkor attól is fél, ha most van lehetőség, azt nem szabad elszalasztani. Görcsösen élni szeretne a lehetőséggel. A hirtelen meggazdagodásnak annyi története van, hogy az embernek az jut eszébe: „mese, mese, mátká!”.

– *Azt tapasztalom, hogy sokan élnek a félelem, a szorongás nehéz állapotában. Milyen magyarázatot ad erre a pszichiátria?*

– Nagyon sok a gerjesztett probléma. Az üldözöttség állapotát felesleges külső határokkal teszik egyre drámaibbá. Az utóbbi egy-két évtizedben szerintem nem volt akkora az üldözöttség, mint amekkorára felfűjják. Nem vitatom az '50-es évek, a forradalom utáni időszak kegyetlenségeit. Sokan vesztették életüket, még többet fosztot-

tak meg szabadságától. Őszinte tisztelem minden valódi áldozatnak. De most hirtelen mindenki szabadsághős lett! A tehetségtelen ember is tehetségének elnyomorításáról prédikál. Mintha senki nem tudná, hogy ő kicsoda!

Az USA-ban jellemző, hogy ha valaki szociális státuszt változtat, külső jegyeit is meg kell változtatnia. Ez adja azt a formai biztonságot, ami a felfelé emelkedett státuszhoz nélkülözhetetlen. Ha valaki munkából művezető lesz, más lakásba, más környezetbe költözik. Szerepének megfelelően. Nálunk most ennek a fordítottja a gyakori. Valaki 30 évig művezető volt, és most munkanélküliként oson este a lépcsőházban, mert szegyélli pozíciójának elvesztését. Rengeteg a megzavarodott, elbizonytalanodott ember, aki a hogyan éljek, miből éljek kérdésekre gyötrődve keresi a választ. Az, hogy tudunk élni vagy nem tudunk élni, a személyiség minőségétől függ-e, vagy a külső körülmények zavarától? Ez most alaposan összekuszálódott. Kevesen tudják eldönteni, hol a hiba: bennem vagy a környezetben.

A helyzetnek egészségügyi következményei is vannak. A világon mindenütt úgy van, hogy ahol sűrű a lakosság, és sok a negatív pozícióváltás, ott jelentősen megnövekszik a megbetegedések száma. A lélek nehezen viseli a gyors váltásokat. Nálunk most ezzel kell lépten-nyomon szembenézni.

– *Hogyan lehet feloldani az akkumulálódott feszültséget?*

– Az egyén ezt bizonyos feltételek mellett megnyugtató módon rendezni tudja. Kell egy olyan környezet, amelyben megtalálja saját maga minősítő pozícióját. Szükség van egyfajta anyagi biztonságra. Rendelkezni kell egy életforma-gyakorlattal, ahová vissza lehet húzódni, mielőtt kalandba megyünk. Most ugrálásokról van szó,



landok kalandok hátán. Pedig az ezekben rejlt kockázatokra senki nem készült fel. Az emberi bizonytalansági pontok egyben megbetegedést okozó pontok is! Az örökös rajtrakészséget, készenléletet hosszú távon nem bírja az ember, mert nincs meg a regenerálódáshoz szükséges ellazulás. Mindenütt meg kell mutatni, mennyit érek, mert az eddigi nem érvényes. A túl gyors változásokban lehetetlen a felhalmozott feszültségek feldolgozása. Nem beszélve arról, hogy nincs is megfelelő kultúrája az embereknek ezek feldolgozására. Az átlag polgárnak igen alacsony a pszichológiai felkészültsége.

– Kornis Mihály a félelem dicséretéről ír. Szerinte a félelem a tudás kezdete, félni mindig szabad, félni őszinte dolog. „Aki félni tud, remélni tud” – írja. Elfogadja ezt az érvelést?

– A félelem nem szokott pozitív attitűd lenni, csak annyiban, hogy az ember folyton készenlétben van arra, hogy kihozza magából a lehető legtöbbet. A puma 5 percig tud 8 km/óra sebességgel futni, ha fél. Eddig tudja összes energiáját mozgósítani a menekülésre. Az ember sem más abból a szempontból, hogy nagyon sarkos helyzetekben aktivizálja képességeit bizonyos feladatok megoldására. De ennek nem mindegy a mértékegysége. Mindenkinek vannak konfliktusai, hiszen ezek az élet velejárói. A problémák egy darabig motiválják az egyént, egy bizonyos mennyiségben viszont megbénítják az ember cselekvését. A félelem mértékegysége tehát nagyon lényeges kérdés. Aki 10 dkg súlyt bír el, az 20 dkg-ba belebetegszik, de 10 dkg-mal kihozza magából a legjobbat. Napjainkban mindenhol az agresszióról hallunk. Újságok, rádiók, televíziók ezzel sokkolják a lakosságot. Az agresszió létezik, tehát nem lehet elhallgatni. Ilyen mérvű jelenlétére viszont kevesen számítottak. A társadalmi változások nemcsak örömet adnak. Hiszen ki lelkendezik a munkanélküliségért, a szegénységért, a bizonytalanságért. Nincs mód és lehetőség a test és lélek ellazulására, hogy rugalmas, ellenállóképességű maradjon. Sokan úgy érzik, ha gyorsabban és hamarabb tudják bemutatni értékeiket, nagyobb lesz a biztonságuk. Az ilyenek gyorsan elfáradnak, és nem tudnak folyamatosan, jó

színvonalon teljesíteni. A levegőben van – s ezt talán az értelmiség érzi igazán –, hogy mindenki megmérte-tük! Ez olyan, mint a vizsgadrukk. Egyéni életünkben a küzdést akarjuk továbbpörgetni, pedig azt már nem lehet. Sok az idejekorán elhasználódott ember.

– Azok, akik őszintén próbálják végiggondolni az elmúlt évtizedeket, önvizsgálatot tartanak, szembekerülnek azzal a kérdéssel, hogyan tudták „elal-tatni” őket? Miért nem kiáltották már korábban, hogy a „király meztelen”?

– Az őszinte önvizsgálatra szükség van. Szembe kell nézni sok mindennel, számot kell vetni a történésekkel. De ez nem tarthat egy életen keresztül. Sokan, akik az elmúlt rendszerben igent mondtak, nem a hatalommal egyesültek. A lehetséges kompromisszumot kötötték. Most meg lehet kérdezni, szabad-e ilyet tenni? De egyéni mártíriummal nem sokra lehet menni. Azért, mert sokan nem mentek ököltre az adott hatalommal, hanem megpróbálták tisztességes kompromisszumok mellett a szakmájukban, a vállalt területükön dolgozni – nem kell összeroppanni és szégyenkezni: törjön pálcát, aki valamilyen mértékben maga is nem ezt tette. Ki volt a bátor? Aki nem csinált semmit, otthon ült és ápolta a sebeit, vagy az, aki azt mondta: „tudom, hogy ez diktatúra, rengeteg dologgal nem lehet azonosulni, mégis megpróbálok beszélő viszonyba lenni a hatalommal, mert úgy tudok másoknak és magamnak is hasznára válni”. A korábbi helyzetekre utólag igen könnyű általános ítéletet mondani. De mennyivel csinált többet a csöndben békétlenkedő annál a művelődésiház-igazgatónál, aki egy közösségnek, sokszor egy településnek szervezte a kultúrát, gyakran megalkuvások árán. Sokan ugyanis nem a napi harcok szintjén voltak ellenzékiek. A hétköznapi ütközéseket gyakran nem az ellenzékiek vállalták, hanem azok, akik a lehetőségek függvényében, tehetségük és lelkiismeretük szerint megpróbálták kikényszeríteni a hatalomból a társadalmi szükségletek egy részét. Ismerek népművelőket, pedagógusokat, orvosokat, akik végig beszélő viszonyban voltak a hatalommal, és hétköznapijuk örökös ütközésekről szóltak. Hajlamo-

sak vagyunk azonnal feketét vagy fehérét kiáltani. Ez hiba! Az 1848–49-es szabadságharc után aki kompromisszumot keresett, az előbbi logika alapján mind gazember, áruló. Az emberi magatartásokat nem lehet fekete- fehérre leegyszerűsíteni. Amit most elvárnak egyesek visszafelé, annyit kellene csinálni előrefelé, s talán jobban mennének dolgaink. Mindenki tudja, 1949-ben mit kellett volna csinálni, de kevesen vannak, akik azt tudják, 1992-ben mit kell tenni.

Gyerekkoromban sokat kérdeztem a felnőtteket: hogy lehet az, hogy ti nem láttátok, hogy fasizmus van? Miért nem tiltakoztatok ellene? Ma már sok mindent másként látok. Milyen jogon vártuk volna el a nyílt szembefordulás hősiességét? Az ember alapvetően békességre, biztonságra, nyugalomra törekszik. A félelem, a bonyolultság, a magány a legnagyobb ellensége, hiszen megnyomorítja életét. Amit én pszichiáterként látok az, hogy nem szűnt meg a félelem, a bizonytalanság és ezeknek a következményei sem. A családokban a gyerekvállalás, a jövőtervezés még mindig nem változott meg. Inkább az aggodalom nőtt, hogy fel tudom-e nevelni, meg tudom-e adni neki azt, amire szüksége van? Az embernek a lelke is ugyanolyan tartozéka, mint bármely más szerve. Mindenkinek egyéni, hogy a vágyai, gondolatai, ideái hogyan működnek. Ha van csoport, ahová tartozik, akkor azon minden lelki jelenség átszűrődik, korrigálódik. A megértő, elfogadó csoport igen nagy erőt tud adni a problémákkal bajlódó egyéneknek. A gondok jelentős része viszont egyedül elviselhetetlen. A falukban valamikor voltak idősebb asszonyok, akik mindent tudtak. Lelkileg rendben is tartották környezetüket a laikus segítők. Ma íróasztalok mellett intézményekről álmodoznak az illetékesek, s ritkán találják meg az emberi problémák természetesebb megoldását. Negyven év nagy idő. Sok mindent újra kell kezdeni. Új mintákat kell kialakítani. A minták sokkal több színűek lehetnének, mint amennyit most felkínálnak a gyakorlatban. Azt lehet látni, hogy milyen autóm, villám le-



gyen, hogy nem akaríki vagyok! De miben nem akaríki? Hedonisztikus, egoista magatartás jellemzi az embereket, ami azt jelenti, nekem kell boldognak lenni. A többi kevésbé fontos!

– *Köztudott, hogy Magyarország élen jár az öngyilkosságban. Mennyiben jelzik az öngyilkosságok a társadalom betegségeit?*

– Jelzik. Vannak vagy voltak társadalmak, ahol ez elvárt jelenség volt. Gondoljunk csak a japánokra. A társadalom egy részének erkölcsi normája volt, hogy olyan kudarcot, mint a verecség, nem illik túlélni. A mindennapok polgári életében az öngyilkosság egy kétségbeesés. Az angol szakirodalomban úgy is hívják, hogy „cry for help!” (segélykiáltás). Az öngyilkosok nagyobb része férfi. Sajnos gyerekek is egyre többen kísérelnek meg öngyilkosságot. A serdülőkorúak halálának nagobbrészt az öngyilkosság az elsődleges oka. Felnőttek esetében a betegség, illetve az, hogy elmagányosodnak, elszigetelődnek, értéküket veszítik. Főként családi, házassági problémákkal nem tudnak megbirkózni. Segélykiáltás mindenkinek lehet az életében. Ez akkor válik tragikussá, ha nincsenek fülek, akik meghallják.

A kétségbeesett ember nem is annyira önmagát, sokkal inkább a szituációt, amibe került, akarja megölni, mert nem tudja már tovább elviselni. Az utóbbi idők tűzhálaljai is segélykiáltások. Szinte követhetetlen, milyen lélektani stációkon mennek keresztül az emberek a halál előtt. Ezek nem feltűnési viselkedések, ahogyan ízléstelenül nevezte valaki. Nincs jogom, hogy megkérdőjelezzem azt, hogy valaki egy lelki krízisben mit érez elviselhetetlennek. Ennek nincs adagja. Ez individuális. Az öngyilkosság elítélése gyakran az öngyilkosságtól való félelmet jelzi, tudat alatt. A társadalomnak nagyon sok szerepe van ezekben a halálesetekben. Átmeneti időszakban nagyobbak a kihívások, és nagyobbak a veszteségek. A terhek elviselhetősége egyénileg változik. Érdekes, hogy a háborúkban, a koncentrációs táborokban kevés volt az öngyilkosság. Életveszélyes helyzetben az élni vágyás

bizonyul erősebbnek! Az öngyilkosságot végtelen állapotok előzik meg, a lélektani mechanizmusok már nem tudnak működni. Segítésre lenne szükség, hogy a bajbajutott kikerüljön belőle. Az embernek szüksége van a társadalomban méltóságra, megélhetésre, erkölcsre és minden olyan kapaszkodóra, mely életének nehézségein átsegíti. Azért, hogy ne csak gürcölés legyen az élet, hanem gyönyörködés is.

– *Civakodó, gyűlölködő társadalommá lettünk vagy leszünk lassan. Ebben is a változások játszanak alapvető szerepet?*

– Nemcsak ennek az átalakulásnak tudnám be, hanem minden gyors átalakulásnak. Ez kicsit az emberek kamaszkorára emlékeztet, amikor a nekem is jár a piros alma indulat jelentkezik. Ezért tudnak egyesek gyerekesen gonoszak is lenni. A civakodást, gyűlölködést én inkább egy alacsonyabb szintű viszonyulásnak látom, amikor a gyors változásokat az egyén nem tudja feldolgozni. Úgy próbálnak különbek lenni, hogy a másikat ítélik rossznak. Az indulatok kivetítése azt a nyereséget hozza az egyénnek, hogy valamilyen több, valamilyen különb akar lenni. Ezért gondolatilag nagyon alacsony szintű, kivitelezésében nagyon bántó és kártékony indulatok tudnak felszabadulni. Az ember sok mindent el tud viselni, ha van rá ideje, ha biztonságot érez, mert tartozik valahová. A valahová tartozásban nagyon nagyok a veszteségek. Megkoptak reményeink, mert egyre kevesebb lehetőséget látunk beteljesedésükre. Mindezekre igazából senki nem készült fel. A legtöbben alacsonyabb szintű önmagukkal válaszolnak a kihívásokra. Talán nem olyan rosszak az emberek, mint amilyen rosszul viselkednek.

– *Á civakodást – úgy tűnik – az értelmiség egy része csinálja látványosan. Vajon miért?*

– Az értelmiség is a helyét keresi. Mint a keszonban, mikor túl hirtelen veszik le a nyomást, és buborékos lesz a vér: ők sem tudják ezt zavarmentesen, intelligensen megoldani. Azért acsarkodik az egyik, hogy ne acsarkodjon rá a másik. Rengeteg olyan indulat szabadult el, ami nem konstruktív, hanem kifejezetten destruktív. Sajnos,

korábbi maradt hiányosságai most kiütözköznek. Sokan nem rendelkeznek például nyelvismerettel. Egy elég jelentős részük anyagi problémákkal küzd. A megmérettetéstől félnek, mert eddig igazából nem voltak megmérettetések. Többen félnek, hogy nem találtnak olyan értékesnek, jónak, mint amilyenek korábban hiútk. Van egy döbbenetes élményem. Orvos kollégát láttam sört mérni egy maszek sátorban. Segítette a családi kisvállalkozást. Azért döbbenetes, mert tudom, hogy egy orvosnak mennyi mindent meg kell tanulnia, hogy jól működjön. Ha energiájának egy részét a sörkimérésre fordítja, nem tudom, mit csinál egyéb funkcióiban? Önmagunknak is meg kell adni a tiszteletet, különben másoktól is hiába várjuk!

Kevés ismerettel rendelkező emberek hatalmas anyagi jólétbe kerültek, ami már szinte provokáló. Az egyetemet végzett éhkoppon marad, ami lehet, hogy számára nem jelent különösebb problémát, de a gyerekei nem biztos, hogy lelkesednek.

– *A demokráciát sokan a jobb életet köitötték össze. Gondolom, a család innen is magyarázható.*

– Nagyon sokat vártunk a demokráciától. Több megértést, türelmet, gondoskodást főleg azokkal, akik rászorulnak. Eszembe jut egy régi emlék. Amikor eldöntöttem, hogy pszichiáter leszek, egy olyan angol cikket olvastam, mely a második világháború alatt íródott. Londonban bombáztak, a húszévesek a „húsdarálóban” voltak. Marlboróban viszont összeült egy bizottság, hogy a szociális otthonban levő idős embereknek hogyan legyen a kulturális programjuk. A demokrácia, amelyik ilyen módon vigyáz az esélytelenekre, az számomra nagyon szívbemarkoló. Most azt tapasztalom, sok helyről elküldik az öregeket, elesetteket, nem foglalkoznak velük megfelelő módon, érezhető felelősséggel. A palackozott italokat (alkoholt) forgalmazó vállalkozó kedvezményeket kap üzletének beindításához. Pedig ezt az országot, ezt a népet menteni kellene az alkoholizálástól, mert az a legalizált kábítószer. Ilyen bonyolult, társadalmilag nehezen viselhető szakaszban különösen veszélyes az alkohol.

A problémákat nem lehet az egész-



ségügy nyakába varrni. Néha rossz szájjal hallgatom az erre utaló megnyilatkozásokat. Egy háromműszakos embernek az egészségügyben dolgozni nem könnyű munka. Aki nem hiszi, próbálja ki.

A demokráciáról sokan, sokféle-képpen vélekednek. Szerintem alapvetően tanultság is. Azt jelenti, hogy tudom a kompetenciahatáromat, tudom, mi a dolgom. Nem akarok mindenbe beleszólni és mindenhez érteni. Nem hordok csak sötét szemüveget, hogy mindent feketének lássak, hogy semmi ne legyen jó, hogy mindent megkérdőjelezzek. Saját felelősségem megállapítására törekszem, nem a másikon való uralomra. A tudásom az igazi hatalom. Látok olyan helyzeteket, amikor a demokrácia égisze alatt újra szerveződnek hatalmasságok.

– *Milyennek látja a jövőt? Optimista vagy pesszimista?*

– Bizakodó vagyok. Bár kétségbe ejtenek a szomszéd Jugoszláviából érkező hírek a harcokról, halottokról. Nem értem, miért nem mozdultak a kívülálló hatalmak akkor, amikor még lehetett volna? Gyakorlatilag alig tetek valamit a helyzet elmérgesedése ellen. Kétségbe esem azoktól az öntúlértékelésektől, amelyek pillanatok alatt feltámadtak. A rangkórság sehová nem vezet. Szóval, igazán összezava-

rodott minden, de én hiszek abban, hogy ki fog alakulni. Csak nem könnyen, és igen sok áldozattal. Félek attól a pusztító erőtől, mely feszült helyzetben élő emberek, népek kezében van. Mert nem biztos, hogy az fog érvényesülni, ami az emberiség érdeke. Az éhezés, a testi-lelki nyomorúság, a megalázottság ki tudja, mit vált ki, milyen gátakat képes átszakítani.

A másik véglet legalább ennyire elkészerít. Elcsúfítják a természetet, tönkreteszik a vizeket, fákat, virágokat. Sok ember csak szemetet hagy maga után!

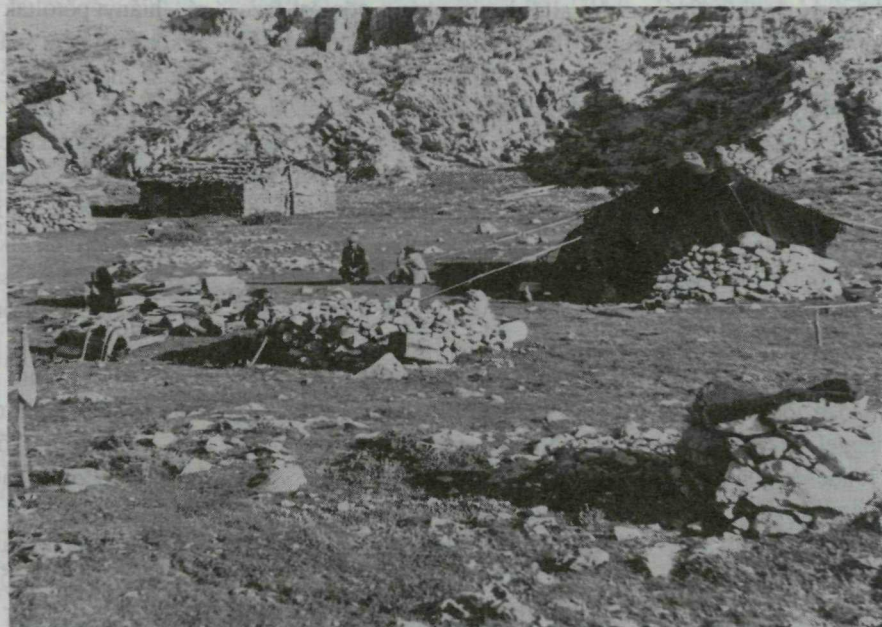
A tömeg magatartása jó és rossz indulatokkal egyaránt feltöltődhet. A jóért szurkolok és cselekszem, de félek is, mert nap mint nap látom a rosszat. A fiatalokban bízom. Mint a szivacs, raktározják magukba a tudást. Beszélnek nyelveket.

Szeretném hinni, hogy mindig okosabb döntések felé haladunk. Azért kell optimistának lennünk, mert akkor más-ként tesszük a dolgunkat. Ha hiszünk a változásban, akkor megváltozik a világ. Csak azt ne gondoljuk, hogy a változások kevés fáradtsággal, könnyel és emberi indulattal járnak. Újra és újra belemegyünk a már ismert csapdába. De az ember alapvetően bír egy olyan szerkezettel a lelkében, amit szeretetnek hívnak. Az élet szeretetének pél-

dául. Az ember nemcsak a pillanatnak él. Tervez is. Az pedig magába foglalja azt a hitet, hogy az élet lehet jobb. Nehéz a térdre esett állapotból felállni, de nem lehetetlen.

– *Mi az, ami miatt leginkább aggódik?*

– Két szélsőséges csoportra válik egyre rohamosabban a társadalom. Gazdagokra és szegényekre. A szegénységet egy ponton túl megalázónak érzi az ember. Különösen akkor, ha a környezet irritálja is. Tudom, hogy vannak emberek, akik évente csak jutalomból több milliót kapnak. Akkor is, ha körülöttük tönkremegy az üzem, intézmény vagy vállalat. Vannak sokan, akik mérge drága nyugati kocsit kapnak személyi használatra, és öt év múlva saját tulajdonuk marad. De vannak értelmiségi ismerőseim, akik húsz-harminc év óta farmerben járnak, és ócska Trabantokon kirándulnak a hétvégeken. Tehetségesek és megszállottak. Csak éppen senki nem figyel rájuk, mert nem tartoznak egyetlen politikai párthoz sem. Legutóbb néhányukkal arról vitatkoztam, van-e még tisztességes ember az országban? A vitát azóta is folytatjuk egy tisztességes világ érdekében.



Yürükök közt Aratóliában. A nyári szállás